

MALNOMS VALENCIANS DEL SEGLE XIX

Joaquim MARTÍ MESTRE

La intenció del present treball és fer una aproximació als malnoms que podem trobar a la literatura popular del segle XIX al País Valencià, i comprovar-ne la utilitat per a la història de la llengua i per a la dialectologia. Dins d'aquesta producció sense pretensions cultes, destaquen els "col·loquis"¹, els sainets² i la premsa satírica³. A més, també hem consultat l'obra del folklorista Joaquim Martí Gadea⁴, tan rica en aquesta mena d'elements, i la poesia popular de C.Llombart i de J.Sanmartín.

Entre els malnoms estudiats, n'hi ha de pertanyents a personatges reals⁵, i altres, majoritaris, purament literaris, inventats pels autors. La raó fonamental per la qual s'utilitzen malnoms en aquesta mena d'obres deu ser la voluntat de donar versemblança a uns textos situats en gran part en ambients rurals o entre les classes populars urbanes. En el cas dels malnoms de persones reals hi ha la voluntat de l'autor de deixar un testimoni realista dels personatges i de l'època. També, probablement, es busca amb els malnoms un recurs fàcil per atraure el somriure del públic o del lector. De vegades, els sobrenoms poden representar una via senzilla per assegurar una rima, i el que menys importa en aquests casos n'és la motivació semàntica⁶.

1. Sobre els "col·loquis" (i les seues variants), vegeu R.Blasco (1983, 1984), i R.Gayano (1949).
2. Sobre l'anomenada "peça teatral valenciana" del segle XIX, vegeu M.Sanchis Guarner (1980) i V.Simbor (1980).
3. Vegeu J.Navarro Cabanes (1928), R.Blasco (1983a), J.Ribelles Comín (1978), E.Soler i Godes (1960), L.Tramoyeres (1880-81) i E.Casanova, A.Laguna (1991:278-298).
4. Sobre la vida i obra de Martí Gadea, vegeu A.Domínguez Moltó (1981). Cal dir que els malnoms de dues de les seues obres, *Burrinàquia alicantina* i *Tipos d'espardenya i sabata*, han estat inventariats recentment (C.Espinós, 1991:307-314), per això ara no els incloem en el nostre estudi. D'altra banda, si incorporem algunes obres seues de principis del segle XX és perquè aquests malnoms ja vivien al segle XIX, i perquè bona part de la seua obra pertany a aquest segle.
5. Fonamentalment, alguns dels utilitzats per Martí Gadea, els que recopila C.Llombart en el seu "Anissam de totes herbes", inclòs dins els *Tipos d'Auca* (1878:233-275), alguns dels que apareixen a la premsa satírica, i dels arreplegats per J.Sanmartín, així com els sobrenoms d'alguns col·loquiers famosos, que hem tret sobretot de R.Gayano (1949). Incloem també els pseudònims d'alguns autors de la premsa satírica. En canvi, en les peces teatrals i en els col·loquis pràcticament tots els malnoms són ficticis.
6. Per exemple, "Peixca poc el tio Lila, / però encara hi a qui abona / que, per lo manco, a la dona / sempre li porta un.anguila" (C.Llombart, 1878:20).

Alguns sobrenoms van assolir una gran popularitat al segle XIX, recolzada en l'èxit de les obres on foren creats, i això va fer que fossen represos per altres autors, que hi veien un camí fàcil d'atraure el favor del públic. És el cas de malnoms com *Nelo el Tripero* o *Pep de Quelo*.

El nostre propòsit és fer una classificació semàntica dels malnoms⁷, tot i que, com ja hem apuntat, el fet que es tracte de malnoms en gran part inventats, així com, en molts casos, el desconeixement del seu origen i motivació exactes⁸, fa que de vegades hàgem de fer interpretacions més o menys hipotètiques. Amb tot, ens centrarem en el significat concret dels mots que formen el malnom, procurant evitar les suposicions gratuïtes.

Una varietat de malnoms la formen els que afecten en conjunt tots els habitants d'una mateixa població. Així com els sobrenoms individuals manquen de reconeixement oficial o legal, enfront dels prenom i els cognoms (Moreu-Rey, 1981:16), aquests sobrenoms gentilicis, mantenen una relació similar respecte als gentilicis⁹ pròpiament dits.

Igualment, com en els malnoms, hi ha poblacions amb més d'un sobrenom gentilic, amb els quals podem establir gradacions, partint, per exemple, d'una major o menor difusió del sobrenom¹⁰.

El folklorista J.Martí Gadea, sobretot en els *Tipos* i en *Burrinàquia alicantina* (1904), recull diversos malnoms gentilicis¹¹, i, a més, fa algunes reflexions sobre el seu origen, i, en general, sobre l'ús dels malnoms entre els valencians.

Efectivament, el nostre capellà creu que els valencians som especialment propensos a fer ús dels malnoms, i ho atribueix a dues raons fonamentals: el caràcter "expansiu, guasó y festiu dels valencians" (*Tipos*, 64), i, pel que fa, en concret, als sobrenoms gentilicis, l'herència aràbiga, que, segons ell, també fou determinant en el costum popular valencià de "fer arca"¹² entre pobles veïns, i, en general, en les "pelees que alguns pobles han sostengut d'asta fa poch anys", les quals els moros "encara les tenen en Àfrica". D'aquestes rivalitats i lluites antigues sorgirien, segons Martí Gadea,

-
7. Ens basem sobretot en els esquemes proposats per E.Moreu-Rey (1891), per Ll.Gimeno (1983-1984) i per J.Miralles (1980).
 8. En algunes ocasions, els autors ens ofereixen dades sobre l'origen dels malnoms, però la major part de vegades no diuen res sobre el particular.
 9. Pep Coll (1991:118), que en fa un recull dels pobles del Pallars, diu que popularment hi són coneguts com a *nomarrois* o *motarrades*.
 10. Per exemple, a Algímia de la Baronia *giringos* i *gorrominos*; a Alfara de la Baronia *tafarros* i *cantersers*, però el més conegut en ambdós casos és el primer. També caldria tenir en compte altres factors, com ara l'acceptació, l'antiguitat o la genuïtat.
 11. La major part dels sobrenoms gentilicis recollits per J.Martí Gadea perduren fins a l'actualitat, i ja van ser arreplegats per M.Sanchis Guarner (1982), el qual va utilitzar, entre altres fonts, el propi Martí Gadea. Per això, ara no els repetirem.
 12. Mot segurament d'origen aràbic, de l'àrab marroquí *hárka* 'milícia de moros' (DECLC I:366), que documentem ja a la segona meitat del segle XVII, però que probablement era anterior: "Y foren tant les pedrades y els crits dels estudiants que cridaven 'Arca, arca!' -que és la senya del motí-" (any 1677, Dietari de Joaquim Aierdi, transcripció de Vicent J. Escartí, 1991:301).

els malnoms “que porten casi tots [els pobles] del nostre reyne” (*Tipos*, 101-102).

A banda d'això, amb una perspiciàcia remarcable, cita una tercera raó, aquesta de caràcter més general, quasi universal diríem: l'orgull i l'amor propi, que tenen tots els pobles, “volent ser més que.ls demás, encara que no tinguen motius per a tant” (*Tipos*, 191). Actualment, d'aquest sentiment, ben conegut d'altra banda, els sociòlegs en dirien *sociocentrisme*, o siga la facultat de creure i sentir que el grup humà o comunitat de què formen part és el més digne i preferible de tots els existents¹³, sentiment que té una vessant positiva d'autoafirmació i una altra de negativa, d'antipatia i menyspreu respecte a les altres comunitats, en especial els pobles veïns, com agudament captà Martí Gadea¹⁴.

Els malnoms es transmeten de generació en generació, “pues els pobles, en agarrar una seguida, no se la deixen tan ahina, y manco si és filla de la prevenció o quimera que tenen contra un atre” (*Tipos*, 64).

Ja en el camp dels malnoms individuals, aquesta transferència hereditària, segons Martí Gadea, s'estén “a tota la família d'asta la quarta generació”, amb les pertinents variants de gènere (feminitzacions o masculinitzacions), de nombre, o amb l'adopció de sufixos¹⁵. Però a banda d'aquesta transmissió hereditària, en el seu origen els malnoms tenen una motivació en alguna característica destacada de l'individu: “Cuansevol cosa que.ls joque en u, en alguna frecció, ja és prou p'a que.l batejen, traent-li un mot de corpenta”. I aquests sobrenoms passen a ser més coneguts que el propi nom de pila, fins al punt que poden arribar a substituir-lo¹⁶.

Encara que desagrade a la persona afectada, el malnom “ya no li caurà del rabo”, és a dir, seguirà en boca dels veïns. És més, “si li sab mal, millor li u diran en sa presència” (*Troços*, 115).

També podem trobar algunes reflexions incidentals sobre la malnomenació en els sainets valencians del segle XIX. Així, en una obreta de Ramon Lladró (1888:16) l'autor fa algunes apreciacions en to humorístic sobre l'origen dels malnoms (nova creació o herència), i com s'hi poden produir modificacions al llarg de la seua transmissió hereditària, segons les característiques diferents de l'individu que l'adopta. Pauleta li demana al *Morat*, “el més ric de Mondóver”, “per què és tan poc alegre el nom de vostè?”, i, encuriosida, li pregunta si “li l'han tret o l'ha heretat”, a la qual cosa respon el *Morat* que el malnom de son pare “era *el Negre*”, però que “se va el color aclarant: si un fill tinc, no serà tant; quisà li traguen *el Lila*”.

13. Vegeu J.Caro Baroja (1954 II:457-485) i M.Sanchis Guarner (1982 I:18)

14. “D'ahí les etiquetes, quimeres y prevencions que.s tenen els més acostats o vehins, y d'ahí també els malnoms que se trahuen y les cansons que se canten” (*Tipos*, 191).

15. Així, per exemple, “en lo nostre tipo de *Pelat*, li dihuen *Pelada* a la sehua dona, filla, néta y rebesnéta, *peladet* y *peladeta*, si se tracta d'un giquet o giqueta, y *pelats* y *pelades*, quant s'aplica a tots els de la família o parentela” (*Tipos*, 173-174).

16. “Debaes dempuix de nàixer el dugeran a la Església, y li posaren son nom, tirant-li aygua beneÿta. Si el nomenen, ha de ser en lo mot de referència, puix el nom primer no val ni tan sols una estepència”. I encara més, “arriba a pendre un caràcter, y és de tal naturalea, que.l que.l porta no respon, si pel mot no se'l nomena” (*Troços*, 115-116).

D'altra banda, uns passatges del sainet de Manuel Millàs *El sant per la peaña* (1876:14, 19) ens corroboren la major vigència popular del sobrenom sobre els noms i cognoms, els quals, de fet, arriba a substituir en les relacions socials quotidianes. Així, el so Matagossos, de Torís, no coneix pel nom i cognoms un veí del seu poble quan li'l citen com "Micalet Escorihuela y Cucat". I replica si "¿no té algun malnom?", cosa que el seu interlocutor no sap. Tanmateix, només veure el Miquelet, el reconeix, i exclama efusivament, cridant-lo pel seu malnom: "Oy!, qué mire! *Raboset!*", el qual li torna la salutació de manera similar: "¡Ola, tio *Matagosos!*"

Abans d'entrar en la classificació lògico-semàntica, voldríem fer algunes observacions sobre les característiques formals dels sobrenoms. Així, en la fonètica podem esmentar els següents fenòmens, els quals en general concorden amb la fonètica valenciana, i amb els hàbits gràfics de l'època¹⁷:

1. Obriment de la *e-* inicial en *a-*: **Asperança, Ramonet d'**; **Gargori, Pep de**, amb metàtesi de la *r* de *Gregori*; **Tarròs de Almàsera**; **Ramolacha, Chuan**.
2. Tancament *o* > *u-*: **Musquerola, el tio**; **Muxquerola**, amb palatalització de *s* davant /k/.
3. Apitxament. De vegades només gràfic, ja que l'autor no sempre és d'origen apitxat, cas de Martí Gadea: **Bachoca, Casio**; **Cheroni, Quiqueta de**; **Michalgalta, el tio**. De vegades amb les grafies ultracorrectes *j*, *g*: **Jato de Gella, el**; **Jurra de la Fideuera**.
4. Metàtesi: **Sagrantana, Tano**; **Sangrantana**, amb anticipació de la nasal.
5. Simplificació: CT > t: **Retora, el maset de la**; l:l > l: **Guala**; -rs > -s: **Cuartés, el tio**.
6. Monoftongació *eu* > *o*¹⁸: **Ofràsia, Pepet d'**. Segurament és el nom femení *Eufràsia*¹⁹. Aquesta monoftongació es dona en altres casos en català, particularment en posició final: -*eu* (<-IDU >-*o* : *nedo, llempo, Rèbo(l)*), i en -*eu* (<-ABIS >-*o* : *Ordino, Canillo* (J.Coromines, 1983:201; J.Gulsoy, 1981: § 4). Però també en síl·laba inicial: *veurà > vorà*, d'on després l'infinitiu *vore*. Tant en aquest verb com en el nom *Ofràsia* degué influir en la labialització de la *e*, la consonant labial veïna (*v*, *f*), a més de la semivocal [u]²⁰.
7. Betacisme: **Berderol, el dotor** [verderol], i amb ultracorreccions: **Llovarro, Mingo**.
8. Velarització en posició implosiva davant oclusiva dental: **Ductós, Maso el**. És una pronúncia freqüent en català vulgar continental (DCVB)

17. En la transcripció mantenim la màxima fidelitat possible als textos originals.

18. Passant segurament per [óu]. Recordem que *vourà* encara se sent en el parlar vulgar de bona part del català, i *vóure* a Mallorca (DECLC IX:231-232).

19. El mateix Martí Gadea parla d'una *Ofrècia de Billena* a la seua obra *Burrinmaquia alicantina* (C.Espinós, 1991:312)

20. Vegeu A.Badia i Margarit (1981:162) i J.Coromines (DECLC IX:231-232). Cf. *au* > *ou* > *o* (Ph.Rasico 1982:74).

9. *-ada* (< -ATA) > -à : Mascarà, la; Escopiñaes, Tano.

10. Assimilació: Taballes, don 'toalles'; Musalmà; Mandúrria, l'agüelo 'bandúrria', per anticipació de la nasalitat i equivalència acústica.

11. Dissimilació: Flare, el; Empastrà 'emplastrada'; Tiple; Clavillent, Chaume 'Crevillent'. En la morfologia, podem citar algunes feminitzacions: Barbera, Llorensa la; Retora, el maset de la; Masiana, la so. O l'ús del sufix *-ero* : Semolero, el; Tripero, Nelo el, habitual en el valencià de l'època, i fins i tot anterior²¹. Destaquem alguns malnoms amb adjectius o substantius amb moció de gènere en femení aplicats a homes²²: la Coixa, de nom Julià Ramírez; Nelo Condesa; Chordi Conilla. També prenomes femenins: Maria Vicenta o Doña Vicenta, aplicada a un efeminat; i hipocorístics femenins: "Lola, parranda y enaprés banderillero".

Els malnoms compostos ofereixen una gran riquesa estructural: a) Substantiu + adjectiu: Bocafosca; b) Substantiu + article + adjectiu (aposició): Badoc-el-Guapo; c) Substantiu + sintagma preposicional: Coll-de-Barral; d) Substantiu + verb: Faenafuch; e) Substantiu + substantiu (amb conjunció o sense): Pa-y-cansalà; Bufapet, el duc ; f) Verb + substantiu (precedit o no d'article): Cagamorerer, el tio; Cardalla-Llana, don Pepe; g) Verb + adverbi: Picafondo, el agüelo; h) Verb + clític + quantitatiu: Possa-la tota; i) Possessiu + substantiu: Mondiu ; j) Pronom interrogatiu + verb: Què-diran?; k) Preposició + possessiu + pron. interrogatiu: A-mi-què?; l) Adjectiu + substantiu: Michagalta, el tio; m) Adjectiu (precedit o no d'article) + sintagma preposicional: Jurra de la Fideuera; el Tort del Rull; n) Negació + clític + verb: No-u-toques, el tio; o) Numeral + substantiu: Tres-pataques; p) Onomatopèies: Ñac-ñac, Chimo; Pim-pom; Pem-pim-pom.

Els malnoms simples normalment s'utilitzen sols o precedits d'article: Fernando Cagarnera, Pere Cabrioles; el Mut, Mingo lo Espardenyer. Però també poden anar precedits de la preposició *de* : de Gargori, Pep; del Garbell, la so Mònica; del carrer de Dalt, Toni. De vegades, la preposició va precedida d'article: el de Camesta, Bertomeu; el de la L[1]úsia, Torralba.

Ja en el lèxic, cal destacar l'ús important de valencianismes, alguns no documentats al DCVB ni al DECLC, i altres que n'avancen la documentació²³: *Bacora, Toni; Borumballa; +Bresquilla, el so; *Burfalaga, l'agüelo 'bufalaga'²⁴; +Cagarnera 'cadernera'; Coca de Dacsà; *Corfoll, Salvador; Corruixes, el dotor; Cosquerelles, Cristófol; *Cudol; Curro; *Dentola; *Enserrellà, l'agüela²⁵; *Farfalla 'farfallós'; *Figa de Pala²⁶; Fumarell, el tio; +Furguet, l'agüelo 'persona aficadissa,

21. Tanmateix, encara es conserva el genuí *-er*, com ara en Azopardo el Tintorer, el Tramuser.

22. Una cosa diferent, molt més usual, és l'ús de substantius femenins invariables aplicats a homes. Per ex.: el barber Mondonguilla

23. Assenyalem els primers amb (*) i els segons amb (+).

24. Cf. *burfonaga*, al Prat de Llobregat (DECLC VI:331), *brufalaga* (DCVB II:712). Potser la *r* s'explica per influència de *bufar*, i de *verdolaga*. Cf. DECLC.

25. *Enserrellada* "la porción de cáñamo que se pone en la rueca para hilar" en Marc A. d'Orellana (1923-24 I:135).

26. Valencià i tortosí (DCVB V:859)

que es posa en les coses d'altri'; +Gruga, l'agüelo 'eruga'; +Llanderol, el dotor; Lliró, l'agüelo; la Llironera; Maganyes, Quico 'lleganya'; *Mentirola; Milocha, Peransa la; Mentireta, el agüelo; +Palloch, el cantoner; Pallola, l'agüelo²⁷; +Panderola; *Panfigo, don 'pa de figues'; *Panoli 'beneitó'; +Pantjolí [Paxolí]; Pitera, el so Bartolo; +Piulo; +Punchós, Serafi; +Rascó, Miquel 'rascada'; Rellamp, l'agüelo; +Remulla, Mingo 'ramulla'; +Sambori; *Sangrantana; *Sinagües 'home fluix de caràcter'; +Terrerola 'alosa'; +Titot; Trapatroles, Blayet el de 'persona eixebrada, que obra sense reflexió'; Trencalligons.

Trobem també altres mots, variants i accepcions no documentats: lo Alleret 'aller, venedor d'all's'; Cacahuero, Tino 'cacauer'; Caguerades; Carrucha, l'agüelo 'corriola, politja'; Castanyero, lo 'castanyer, venedor de castanyes'; Casullero, lo 'casuller'; Chinchós, Romualdo; Chufero, Tòfol el 'xufer, xufler'; Coscorró, l'agüelo; Dentola, Pasqual Querol; Fabeta [faveta] 'persona beneïtota'; Mamó, Sento el; Melero, el 'meler, venedor de mel'; Paput; Pebre negre, l'agüelo; Parrusca²⁸; Pilotero, el 'piloter, fabricant de pilotes'; Pinyoles, les²⁹; Sagrantana, Tano; Tarròs de Almàsera 'persona rústica, mancada d'instrucció i d'educació'.

I primeres datacions: Cabrioles, Ñac-ñac, Chimo; Chaparro, el; Mandúrria, l'agüelo; Pelusa, Quelo, Tramuser, el 'venedor de tramussos'.

Igualment, trobem alguns mots o accepcions no registrats al DCVB ni al DECLC: Anguilera, Damiana la 'venedora d'anguiles'³⁰; Betero, lo 'veter, venedor de vetes'³¹; Caganda, la 'caganera'; Camàndules 'bergant'³²; Tararura 'tararira, tararot'; Coloquero, Quelo el 'col-loquier, recitador de col-loquis'; Empastrà 'brutícia, brutedat'³³; Esquero, lo 'venedor d'esca'; Faixero, Manuel el 'faixaire'; Fumero, el 'fumer, que fa fum d'impremta'; Galima 'home alt i malforjat'³⁴; Petós, el 'petejador, petorrer'³⁵; Pollastre, l'agüelo 'home fanfarró'; Serpentón, el tio³⁶; Sueco, el 'nadiu o propi de Sueca'; Ventrellera, Sento 'ventre, ventrell' (?).

27. *Pallola* 'xarampió' també viu a Eivissa (DCVB VIII:162)

28. "Vinya silvestre" (DECLC VI:302), "aixingló de raïm", "rapa de raïm" (DCVB VIII:268).

29. No és recollit com a valencià (DCVB, DECLC, Escrig-Llombart, J.Martí Gadea). Potser ací figura només com a feminització del malnom masculí *els Pinyols*.

30. Cf. Escrig-Llombart (1887:167) i J.Martí Gadea (1891:231).

31. Sí que el recullen Escrig-Llombart (1887:289) i J.Martí Gadea (1891:457).

32. Cf. Escrig-Llombart (1887:346): *ser u un camàndules* "tener muchas bellaquerías o ser muy bella-co". Les qualificacions que li aplica C.Llombart (*Auca*) confirmen aquesta accepció, no registrada pel DCVB ni pel DECLC.

33. Accepció no registrada.

34. El recullen, amb aquest sentit, els diccionaris d'Escrig-Llombart (1887:719) i de J.Martí Gadea (1891:985), junt als sinònims *galim* i *galavardeu*. Ja el recollia Ll.Lamarca (1839:27): *galima* o *galimot*: "zangarullón".

35. El recull J.Martí Gadea (1891:1462)

36. "Serpentón, instrumento músico de viento en forma de S" (Escrig-Llombart, 1887:1097). Probablement pres del castellà *serpentón*, mateix significat (M.Moliner, 1984 II:1150). El DECLC (VII:837) registra modernament *serpentó* 'mena de serpeta d'aigua', però no figura en els diccionaris valencians.

Com era d'esperar, no falten els castellanismes habituals de l'època. Vegem-ne uns exemples: Burro d'or, el; Maco, el tio; Sorra y Sorrona; Tonto, Pep del de Benimasot.

Tot i que sense pretendre de fer estadístiques, hem notat en els textos buidats una major freqüència d'alguns malnoms, els quals fan en general referència a les característiques físiques: Cego, -a; Coixo, a; Morro (Morrut); Nas (Nassut); Pelat; Ratat; Roig; Rull, -a; Tort, -a; Xato, -a. En altres àmbits semàntics destaquem Tonto i Pollastre, -a.

CLASSIFICACIÓ LÒGICO-SEMÀNTICA

1. Procedents de prenom i cognoms.

Generalment es tracta de prenom.

1.1. Procedents de prenom.

Asperança, Ramonet d' (*Ens.* 160); Bertran de Lis, els, tres germans forners, "Vicent, Manuel y Mariano", que "des de lo añ 1808, en totes les ocurrènsies de València feren paper" (*Auca*, 237); Catalinetes, les. Eren "unes jóvens estrangeres, segons dien procedents d'Itàlia o de Hungria", que anaven per València cantant i ballant, "al so de orguenets y panderetes" (*Tipos*, apèndix 29-30); Cheroni, Quiqueta de (*Ens.* 159); Gargori, Pep de (*Ens.* 70). Ja al segle XVIII, en la *Rondalla de Rondalles* de Ll.Galiana figura "Marta y Gargori" (J.E.Pellicer, 1986:198). I en Martí Gadea (*Tipos*, 303), "Marta y Gargòria". A Algar la "plaça de Gregori", figura documentada a principis del segle XIX (1810, 1821) com "deGargori". També en diminutiu *Gargoriet* (R.Bolumar, 1884); Luquetes, "sincopat de Lluch" (*Auca*, 254); Lusía, Torralba el de la (*Caps* 158); Masiana, Quico el de la so (*Mole*, I:52); Ofràsia, Pepet d' (*Caps* 157); Pau, Pep de (*Ens.* 547); Ramona, Pep de (*Caps* 158); So Blay, Ineseta del (*Ens.* 58)

En alguns casos el que trobem és el derivat hipocorístic del nom de pila: Lola, "parranda y enaprés banderillero" (*Auca*, 254); Quelo, Pep de (*Ens.* 85). Aquest és el nom d'un personatge literari que gaudi de gran popularitat a València, segurament arran de l'èxit de la *Rondalla de rondalles* de Ll.Galiana, on és un dels protagonistes. Prova d'aquesta popularitat és que Bernat i Baldoví, a *La Donsaina*, fa una suposada traducció dels *Misteris de Patraix* del grec "a l'idioma de *Pep de Quelo*" (*Don.* 25), és a dir, al català de València; Rufa, el tio Quico el de (F.Palanca, 1870a:21), potser hipocorístic de Rufina; Sentos, els. Tenien una botiga a Alcoi, "allà pels anys 1850" (*Tipos*, 207); Tona, Pep de la, de Pedreguer (*Tipos*, 226); Tri-co, "corrupt de *Vicentico*" (*Auca*, 274).

Humorístic: Abacuc, el profeta (*Mole*, I:320; *Ens.* 25)

1.2. Procedents de cognoms:

Borrull, Batisteta del (*Ens.* 19); Llorenç, sobrenom del col·loquier Manuel Llorenç (R. Gayano, 1949:10). Inlluït per la tendència del valencià popular a formar hipocorístics en -o (*Quelo*, *Nelo*, *Sento*, etc.), encara que en aquest cas cal tenir pre-

sent la coincidència amb el castellà *Lorenzo*; Múxiques, els, “duos o tres germans a qui més mal” (*Auca*, 261). Potser del cognom *Mújica*; Tormos, la, “Senta la filla de Tormos” (*Sue*, 50); Ventura, el tio Pep de (*Caps* 106), d’Alcoleja. També podria ser un prenom.

En diminutiu: Campets, de Campos (*Auca*, 240); Cervereta, de *Cervera*. Bandoler famós (*Auca*, 242-243); Matehuet, “criat dels moliners” (*Auca*, 256); Mauret, “llanterner” (id.).

Amb canvi consonàntic i reduplicació: Tico-tico. De nom Pasqual Rico, de Planes (*Tipos, apèndix* 101).

Paròdic: Tenalles, don Juan, paròdia del Tenorio (R.Bolumar, 1884:15).

2. Procedents de corònims o topònims.

2.1. Corònims.

a. Simples.

Fosar, Chuanet del (*Ens.* 331). Martí Gadea refereix el col·loqui o romanç d’aquest personatge (ps. 331-343). Li posà aquest nom el seu pare adoptiu, el tio Jaume, perquè el va trobar junt al fossar de Carraixet. També J.Ribelles (1978:54,79); Horta, Pep de l’ (J.Ribelles, 1978:65); Mas, Sento del (*Caps* 155); Plasa, Quica la de la (J.Garcia Capilla, 1871:14); Portal, Sento lo del (J.Ribelles, 1978:65)

b. Compostos.

Carrer de Dalt, Toni del (*Ens.* 108); Eres, Visenta de les (*Ens.* 16); Forn, Visanta la del (*Homenache*, 1885:57); Molí Nou, Marieta del (*Ens.* 73); Part d’Avall, Sento de la (*Caps* 76); Pont, Sento el del (*Auca*, 269); Pou, Quico del (*Caps* 76); Tenda, Nasiet el de la (*Ens.* 157), el tio Pep de la Tenda (*Tab.* 141), Simó el de la Tenda (R.Liem, 1861:107).

2.2. Topònims.

Cartagena. “N’eren dos d’este apodo: l’u, tartanero; l’altre, venedor de roba vella” (*Auca*, 241); Casa-Santa. Captava almoina per a “la Casa Santa de Jerusalem” (*Auca*, 241); Clavillent, Chaume (*Mentres*, 15); Foios, Nelo el de. És autor d’un “Coloqui dels Borbons”, 1868 (J.Ribelles, 1978:83); Santa Pola, sobrenom d’un tal “Chuan Batiste”, autor d’un “Chiste grasiós y divertit” (J.Ribelles, 1978:79); Soneja, lladre famós natural d’aquella localitat. Va donar lloc a la dita “Eres més lladre que *Soneja*” (*Auca*, 271). Hom l’esmenta a *El Mole* (II:137): “las hasañas de *Soneja*, que portaba un trabuc en una boca com una campana”.

2.3. Gentilicis.

Alcoyet, natural d’Alcoi (*Auca*, 233); Cahiceny, el, d’Alcoi, però d’una família

procedent de Cadis (*Tipos, Apèndix 19*); Catalana, Neleta la, creació de J.M.Bonilla (J.Ribelles, 1978:80, 179; *Don. 47*; R.Blasco, 1983, facs.); Galv-persa-greco-tàrtaromusalma (sic), Domingo Simó, regidor de València. Conegut amb aquest sobrenom perquè “fonch tan través y jugà tants papers” (*Auca, 270*); Jurra de la Fideuera (*Pitos, 233*). La condició de “xurra” del personatge ve confirmada per l’ús per part de Martí Gadea del castellà, amb algun catalanisme, intentant reproduir-ne la parla: “Aunque te pongas más listas que tiene una quinquillera, no te casaràs enguany”; Sueco, el (*Don. 1*). Pseudònim de Bernat i Baldoví, natural de Sueca. Donà nom també a un conegut periòdic satíric (1847).

3. Relacions familiars.

Besona de Gorga, la (*Tipos, 25*); Mama (o Mameta), Sento, “fonch un *mama*, fill d’un alguacil, qu’és molt rar ser alguacil y *mama*” (*Auca, 270*)³⁷. També J.Sanmartín, aplicat al pare del *so Sinagües* (1900:49); Polla, Pepa la (J.Ribelles, 1978:55)³⁸; la Polla rosa (*Pitos, 231*); el Pollo (V. Alapont, s.a.)

4. Característiques físiques.

4.1. El cap, el coll i les seues parts.

Becnet, Roc (*Mole, I:48*); Bocafosca (F.Palanca, 1870a:21); Bocatora (R.Liern, 1861:107); Boca de rap (*Niu, 164*); Bocuda, la (*Ens. 170*); Boqueta de Benillup (*Ens. 107*). Era “miger o jalà (...), molt espavilat y llarch en lo seu tracte o professió”. Afegeix, com en tots els altres “tipos”, una quarteta: “*Boqueta de Benillup* la tenia molt giqueta, però era un pico d’or p’a guanyar-se una peseta” (*Tipos, 26-27*); Boquimoll, Gori (*Mole, I:156*); Cabut, Cento el (J.Ribelles, 1978:331); Capblanch, “per nom Enrique Sanchis” (*Auca, 245*); Careta, lo tio, “per nom Mariano Gadea, lo primer en totes les revolucions polítiques” (*Auca, 241*); Chata, la. Era la mare de Nelo el Tripero (R.Blasco, 1983, facs.), Chato, Visent el (R.Liern, 1861:107, 110), el Jato de Gella [el Xato de Xella]. Malnom del famós roder Agustí Granero Sarrion, mort el 19 d’octubre de 1905 per la Guàrdia Civil, que fou “durant set anys el terror de la Canal de Navarrés” (*Tipos, 12*), Quico el Chato (J.M.Fambueña, 1887:19); Coll de Barral, llaurador (J.Ribelles, 1978:112); Denteta, banderiller (*Auca, 246*); Dentola, Pasqual Querol, col·loquier (R.Gayano, 1949:10); Fumarell, el tio. Probablement, per tenir un nas semblant al d’aquest ocell, que es troba freqüentment a l’Albufera de València³⁹: “que.l seu nas és el pico del malnom que li han posat” (F.Palanca, 1859:2, 6); Llagaña “tenia un hort” (*Ens. 69*), Don Chusep Suay Llagañes (*Ens. 650*); Llenguablaba, so Mari[a] (F.Palanca, 1868:19); Maganyes, Qui-

37. El DCVB (VII:177) el documenta a la *Rondalla de rondalles* de l’ontinyentí Ll.Galiana, i li atribueix el sentit d’“home mancat de tota discreció”. Tinguem present que amb *mama* es coneix també la beguda alcohòlica, com amb el verb *mamar*. Per exemple, “li agusta un poco la *mama*” (J.Martínez, 1865:17).

38. Una *polla* és una “dona jove no maridada” (DCVB VIII:721).

39. DCVB (VI:86-87).

co (J.Sanmartín, 1900:49); Mellat, el (M.Millàs, 1910) ‘que li falten una o més dents’. Segurament pres del castellà *mellado*; Michagalta, el tio (R.Blasco, 1983, facs.); Morra, Esteve del Rio, col·loquier (R.Gayano,1949:9), Morro (*Auca*, 260; J.Martínez, 1865:4), Morro el de la Rulla (*Mole* II:383), Chuanet del Morro (*Mole*, I:52), casa Morro (C.Llombart, 1878:46), Morrotort (*Mole*, 2^a, I:84); Morrut (R.Liern, 1861), el Morrut de la Sendeta (R.Liern, 1861:110), Sento el Morrut (*Ens.* 541), Chimo el Morrut (F.Palanca, 1859a:11); Nas, el so Chochim el de (R.Liern, 1861:110), Lucio Ninyerola el Nas, col·loquier (*Auca*, 261; R.Gayano,1949:9), el so Nas (*Niu*, 58), Saro el Nasut (*Niu*, 144); Paput, el (V. Alapont, 1859:1-2), Pepeta la Papuda (*Ens.* 170), de Benicarló. Devien destacar pel seu pap voluminós; Patas-de-Pollastre, doña, “qu.és més llecha que.l pecat” (R.Bolumar, 1884:24); Ull-de-Bou, venedor de cacau (J.Ribelles, 1978:121; J.Sanmartín, 1895:95-96).

4.2. El cabell i el pèl.

Barbut, Chaume el (J.Garcia Capilla, 1872:19), el Barbut, de nom Jaume Alfonso, natural de Crevillent, famós bandoler del segle passat (*Auca*, 236); Calbo, el. Fou un “mager o tractant de cavalleries” de Beniarrés, “que vivia en lo primer terç del sigle dè nau”, germà de *Boqueta de Benillup*, Segons Martí Gadea, “era molt despert y llest, com tots els del seu ofici”, i el malnom de *Calbo* “seria tal volta de cabilar” (*Tipos*, 26-27, 35-36); Pelut, lo (F.Palanca, 1859a:11), lo Palut, lo (*Ens.* 54) Potser *Pelut*, amb obriment de la *e-*; Patilla, el so (R.Ariño, 1863:7); Pelambre, el (V. Alapont, 1859:1-2); Pelat, el, de Fageca. Li ho deien “perquè s.ahuela tenia el cap pelat com un ginoll, y ell també ni tan sixquera tenia pèl de barba” (*Tipos*, 173-174; *Troços*, 115-116), el Pelat (*Sue*, 100; V. Alapont, 1859:1-2; F.Palanca, 1870a:21), el so Batiste el Pelat (R. Lladró, 1858 a); Peluca, propietari d’una famosa taverna a València, casa Peluca (*Auca*, 264), Francesc Mas Peluca, col·loquier (R.Gayano,1949:9); Pelusa, Quelo (*Tab.* 12, 26, 169); Pelut, Bartolo el, de Campanar (J.Ribelles, 1978:55); Roig, el tio (*Pitos*, 242), Bertomeu el Roig (*Niu*, 158), Sento el Roig de Benimamet (J.Ribelles, 1978:53), personatge de col·loqui, el tio Roig de Batol (*Troços*, 45-46), Roig de la Cals, Josep N., “tenia un almacén de cals que convertí en teatro casero” (*Auca*, 268), lo Roget, de Russafa, lladre (*Auca*, 268). Possiblement també indiquen una pell d’aquesta tonalitat; Ros, el tio Cirilo el (*Pitos*, 242); Rull, el (*Ens.* 57), el Rull, de Montcada (J.Sanmartín, 1895:256), Pere el Rull (J.Ribelles, 1978:52), Chimo el Rull, “vehí de Torrent” (id., 108), el Rull de Patraix (id.,109), el Rull de Payporta (id., 111), Bertomeuet el Rull (J.Sanmartín, 1895:37), el tio Rull, alcalde de Castalla (*Troços*, 140); Rulla, la (M.Millàs, 1910), Visanteta la Rulla (*Auca*, 60); Rullo, el (*Sue*, 100); Tio del Bigot, el, sobrenom del col·loquier Josep Benlloc Pasqual (R.Gayano,1949:10); Trena, Lleudomia de la (*Ens.* 70)

4.3. El tronc i el ventre.

Budell, el tio, “Bernat, conegut per el æ”. (R.Lladró, 1858); Panchafafa, el tio (*Tab.* 40); els Pantjes, “dos o tres germans carnicers, famosos jugadors de pilota” (*Auca*, 263); Pantjolí, Josep Gil, “través com ningú” (*Auca*, 263); el Panchut (R.Liern, 1861:107); Redó, en casa del (Faubel, Mora, 1872:21); Replena, la tia (*Mentres*, 9); Ventrellera, Sento (*Sue*, 135)

4.4. Les cames i peus.

Cameta, Bertomeu el de (R.Liern, 1861:107); Garrut, el (*Mole*, 2^a, I:92; *Don*, 13, 38); Pantorrilletes (R.Liern, 1861:107); Patatorta (J.Ribelles, 1978:114); Puntelleta, Miquel (*Ens*, 135); Puntelletes, Sebastiana (*Sue*, 135), Sabastiana Puntelletes (*Sue*, 151). *De puntelletes* 'de puntetes, caminant sobre les puntes dels peus' (DCVB VIII:991-992)⁴⁰.

4.5. La pell.

Blanch, Ramunda la del (*Pitos*, 229); el Blanco, "ros y empatillat" (*Auca*, 237); Groch, el (F.Palanca, 1870a:6); Lila, el tio (C.Llombart, 1878:20); Morat, el (R.Lladró, 1888:15); Morena, la tia (*Ens*, 547); Moreneta, Matilde la (J.Sanmartín, 1895:37); el Moreno, banderiller, "per nom Gregori Loja" (*Auca*, 259); Negre, el (R.Lladró, 1888:15), Negre del Flare, el (*Ens*, 480); Punchós, Seraffí (*Mole*, I:39); Rallat de Masanasa, el (J.Ribelles, 1978:52).

4.6. Les dimensions de tot el cos.

Chaparro, el (V. Alapont, 1859:1-2); Gafarró, Visanteta (*Ens*, 141), Gafarró (R.Liern, 1861). És un ocell molt menut, per això sol aplicar-se, en sentit figurat, a les persones petites; Galima, "dit així per lo grandot". Bandoler, mort a la serra d'Énguera (*Auca*, 250); Gànguil, Gildo el, col·loquier (R.Gayano, 1949:10), probablement amb el sentit de 'persona alta i prima, de cames llargues'⁴¹; Llarch, Toni el, botiguer (*Niu*, 39); Llarguerut, so (*Mole*, I:230); Llonga, la tia (*Pitos*, 242). Arcaisme conservat ací com a malnom; Nano, el (*Ens*, 550), Nano, Miquel el (R.Liern, 1861:107); Nap, el, d'Aielo. Apunta Martí Gadea que probablement es referia a alguna persona molt baixeta; Pansit, el, "com me vehuen tan sequet, tots me dihuen *el Pansit*" (F.Palanca, 1870a:6, 18), Quico el Pansit (C.Llombart, 1878:28); Petit, el (A.Roig, 1874:10), agutzil del jutge municipal. Sobre ell diu el jutge que "té nom de gos", lo Petit, tonyiner (*Auca*, 265)⁴²; Sec, el (A.Roig, 1879); Tendre, Pere (J.Garcia Capilla, 1891:13), Sento Tendre el de Pita (J.Garcia Capilla, 1891:14)⁴³.

4.7. La bellesa i la lletjor.

Lleig, el (E.Perlà, 1888:4), la Llecha (Faubel, Mora, 1872:14); Maco, el tio (*Ens*, 136); Polit, el (V. Alapont, s.a.); Sol de Rusafa, Pepa el (F.Palanca, 1861:7)

4.8. Peculiaritats de la veu.

Cagarnera (*Auca*, 240; *Mole*, II:254); Fernando Cagarnera (J.Garcia Capilla,

40. El DCVB el registra a la comarca d'Alcoi. A Benassal, *puntelles*.

41. DCVB (VI:170), DECLC (IV:338). Aplicat a persones, també té el sentit de 'home esllanguit d'aires mandrosos' (DECLC), 'beneïtot, ximple' (DCVB).

42. Comprovem que encara mantenia vigència aquest mot en valencià al segle passat. I fins i tot es conserva en l'actualitat en els malnoms, com a Morvedre, *Petit*, documentat ja al segle XVII com a sobrenom d'un moro morvedrí (M.Civera, 1989:41).

43. Evidentment, tant aquest mot com *sec*, també podrien designar singularitats del caràcter.

1890:6). Almenys el primer, personatge real, fa referència a la veu⁴⁴: “famós venedor de rollets y galetes en la plaça de Bous. Verdaderament, lo seu cant y gorjeos, si no de *cagarnera*, n’eren de *gafarró*” (*Auca*, 20); Capiscol, lo, de nom Joan N., “fonch lo baix més profundo de sont temps; més que Mascarós, lo capiscol de la Seu” (*Auca*, 241); Tiple, “alguacil, d’una veu aguda y atiplada” (*Auca*, 272); Titot, revenedor, perquè tenia una veu semblant a la d’aquest animal (*Auca*, 272).

4.9. Malalties i defectes físics i psíquics.

Cega de la Olleria, la (*Tipos*, 51), Cego de Beniardà, el (*Tipos*, 51). “Ha segut el més celebrat del reyne de València en el sigle dè nau, no tan sols per sa gran facilitat en traure coloquis, gistes y cansons, en lo que pochs l’hauran guanyat, sinós en tindre més desenvolupat el sentit del tacte”; Constantino el Cego (*Auca*, 244), Pasqual el Cego (*Tipos*, apèndix 140), Pep del Segó (*Ens.* 117), el Segó Rebordonit (*Ens.* 200), on s’indica també el caràcter del subjecte; Chepa, “en la pallisa de æ” (R.Lladró, 1858:8), d’ús preferentment valencià (DECLC IV:474-475; DCVB VI:270), Chepa, obrer de vila (*La Traca*, 25-VII-1885); Cheperut, don Basílio el (M.Millàs, 1876:8); Coixo, Chimo el (A.Mora, A.Roig, 1872:11), el Coixo Pix de Mislata (*Tipos*, 54), lo Coixo de les Agulles (*Auca*, 243-244)⁴⁵; la Coixa, de nom Julià Pérez, “tractant en caballeries y torero de *ambos géneros*” (*Auca*, 243); Curro, Sento el (C.Llombart, 1878:24), el Curro el de Rulla (*Mole*, 2^a, I:15), el tio Curro, de nom *Chesualdo Rufapiulos* (*Sue*, 179); Farfalla, “per parlar farfallós” (*Auca*, 248); Fatigues, “sabater de remendó” (*Auca*, 248); Llúpia, Vicent Peiró, col-loquier (R.Gayano, 1949:10); Loca, ca la (Faubel, Mora, 1872:10); Manco, el (R.Lladró, 1858); Pallola, l’agüelo (*Mole* II:324; *Ens.* 106); Piulo (*Ens.* 134; *Don.* 38), el Piulo (F.Palanca, 1861:3). Segons el DCVB (VIII:621), l’adjectiu *piulo*, -a designa en valencià el ‘quec, tartamut’, el qual figura també en el *Diccionari Aguiló* (VI:156)⁴⁶; Ratat, Batiste el (*Ens.* 541), el Ratat (R.Ariño, 1863:12; Faubel, Mora, 1872; F.Palanca, 1859a:11), Huiso el Ratat (F.Bellido, 1876:17); Sort Tintorer, lo (*Auca*, 271); cafè de la Sorda (*Auca*, 234); Tiñarpa, Rufo, és “cheperut, coixo, chato, vixc, curro y sort” (C.Llombart, 1878:18). Potser format sobre *tinya*; Tort, el (*Auca*, 231), Pere el Tort (C.Llombart, 1878:16), el Tort del Rull (*Troços* 44), el Tort de la Picoleta (*Ens.* 200), el Tort del tio Lloca (V. Alapont, 1859:1-2), el Tortet de la Barraca (R.Liern, 1861:110); el de la Torta (*La Traca*, 25-VII-1885).

4.10. Gestos i actes.

Cabrioles, el tio Mariano (*Sue*, 146), Pere Cabrioles (J.Bernat Baldoví, 1857); Escopiñaes, Tano (F.Palanca, 1867); Mamó, Sento el, llaurador “del quartel de Benimaclet” (J.Ribelles, 1978:112)

44. Potser és també el cas d’altres personatges com *Canari* i *Chicharra*, que hem situat en l’apartat dels animals, ja que no podem estar-ne segurs.

45. La fama d’aquest venedor, que “donaba més y millor recapte”, s’estengué fins al punt que “Hui és y encara es diu al venedor barat ‘Aquet sembla al *Coixo de les Agulles*’” (*Auca*).

46. C.Llombart (*Auca*, 243) diu de lo *Chorro*, “alhumbrador dels teatros”, el qual “de tant de mentir y parlar s’atontà”, que “tinga’s en conte qu.era *piulo*”.

4.11. Forts.

Lo Frare de la Forza. “Aixís se carregaba una jàsen a arrancaba de quix una reixa” (*Auca*, 249).

5. Singularitats del caràcter.

5.1. Beneitons o fluixos de caràcter.

Bachoca, Casio (*Tab.* 30). Per les coses que diu es mostra, efectivament, una mica innocentot i beneit⁴⁷; Badoc el Guapo, de Benimàmet (J.Ribelles, 1978:53), personatge d'un col·loqui de 1802; Bragases, Chuan (*Ens.* 95). En els *Tipos* (p. 210) figura també un *bragaces*; Cudol, el doctor (J.Ribelles, 1978:231)⁴⁸, el profeta Cudol (*Don.* 32; *Ens.* 25). s'aconsegueix un efecte irònic amb la unió d'un genèric amb el sema [+ savi] i un sobrenom que significa tot el contrari⁴⁹; Faba, el agüelo [fava] (*Mole*, I:156); Fabeta (*Auca*, 248); Manso, Chuan (*Tab.* 191): Era “un home de bé que (...) s'ha tornat loco, perquè sa muller s'empeña en que si els hòmens en l'estiu prenién bañs, les dones debien pendre bañs”; Michafiga (*Mole*, 2^a, I:15; R.Liern, 1861:107; *Don.* 13)⁵⁰; Mondiu, cacauer, jugador de pilota, que visqué a València “allà pels anys 1860” (*Tipos*, 148; *Auca*, 258; J.Sanmartín, 1895)⁵¹; Panoli, Antoni Sarrion, col·loquier (R.Gayano, 1949:9), Panoli, “aparentaba estar tonto y demanaba llimosna” (*Auca*, 262); Sinagües, el tio (J.Ribelles, 1978:184), el so Sinagües. Nom humorístic d'un efeminat, que es deixava dominar per la seua dona: “y a mi, per ser un marica, els coneguts me posaren de malnom Maria Vicenta” (J.Sanmartín, 1900:49). Personatge real, conegut també com doña Vicenta (*Auca*, 247); Talala (*Auca*, 271), malgrat el seu malnom, era “un gran brivó, coixo, tartamut, ple de llagues y llacèries, en més picardies que'l diable”, Chimo Talala (J.Garcia Capilla, s.a.:6)⁵²; Tarròs de Almàsera, “el llisensiado” (J.Ribelles, 1978:66); Coixo Tararura, lo (*Auca*, 271-272)⁵³; Tarugo, el clavari. Col·loqui sobre “un fadrí que se n'anà a estudiar a Salamanca” (J.Ribelles, 1978:57); Tio Moll, Rita del (*Ens.* 156); Tolondro, Bonifacio, “fiel de fechos” d'Almusafes (J.Ribelles, 1978:68). Potser del castellanisme *atolondrat* ‘que obra irreflexivament’; Tonto, Pep del de Benimasot (*Ens.* 480), Carmelo el Tonto (J.Ribelles, 1978:236), “A mi.m

47. Per exemple, parlant dels senadors, diu: “¡Ah! ya caic, so Picafondo, vosté vol dir uns hòmens que sopen, pos en castellano se diu *senar* el sopar, y *senao* el que sopa”.

48. Famós personatge de col·loqui, creat per Manuel Civera “el Semolero”. Donà nom també, junt al seu company *Saro Perrengue*, a un títol de la premsa satírica: *Saro Perrengue y el doctor Cudol* (1809, 1813 i 1820), dirigit pel mateix Civera.

49. *Cudol* ‘home molt rústic o ignorant’ (DCVB III:811).

50. *Figa* ‘home fluix o excessivament delicat’ (DCVB V:859).

51. Segons J.Martí Gadea (1891:1287), *fer lo mondiu* és ‘fer el beneit per interès o conveniència’. Pres del francès *Mon Dieu* (DCVB VII:533).

52. El *Tonto Talala* és un personatge popular de les rondalles valencianes (M.Sanchis Guarner, 1980:198). C.Llombart esmenta la dita “¡Pareix un *talala* !”, aplicada a “un tip de tonteria” (*Auca*).

53. Probablement, si no és una errada per *tararira*, que no creem, és un sinònim d'aquest, i de formació expressiva i onomatopeica similar a altres com *tararot*, *taral.lirot* o *tararena*. Cf. DECLC (VIII:302-305).

diuen *Nelo Unfla*, y per malnom m'han posat el Tonto del Panerot” (M.Millàs, 1884:19), Pasqualo el Tonto (*Auca*, 263).

5.2. *Temorosos, porucs.*

“Què-diran a A-mi-què tingué una volta una riña, y com el segon guañà, per això està el món aixina” (*Ens.* 91); Quimeres (*Ens.* 92)

5.3. *Decidits, valents, temeraris, fanfarrons.*

Què-diran a A-mi-què. v. *Què-diran*; Gallardo, Tòfol el, llaurador de Campanar (J.Ribelles, 1978:55); l'agüelo Pollastre, paròdia de don Juan Tenorio (J.Bernat Baldoví, 1859); Templao, Jaime Montaña el, col·loquier (R.Gayano,1949:9); Valiente, Chaume (F.Barber, V.Lleó, 1889:14).

5.4. *Irreflexius.*

Trapatroles, Blayet el de (*Ens.* 57)

5.5. *Actius, vius, inquietos.*

Algarabías, el tio (Faubel, Mora, 1872:10); Chinchós, Romualdo (*Mole*, 2^a, I:147)⁵⁴; Corruixes, el doctor (*Mole* II:236); Furguet, l'agüelo, “la Ingalaterra pareix l'agüelo Furguet, ella se fica en tots los puestos, y en tots los puestos fa el seu negoci” (*Mole*, 2^a, I:270).

5.6. *Bondadosos.*

Bo, Jusep el (J.Ribelles, 1978:114)

5.7. *Tranquils, flegmàtics, pacients.*

Pasiència, Prudènsio (M.Millàs, 1884:15); Poca-sanch⁵⁵. Dolçainer de Gandia (*Tipos*, 33-34)

5.8. *Dormidors.*

Son, Chuan de la, “perqu.ell hasta dret s'adorm, y dels peus se forma un catre” (F.Palanca, 1872:14-15).

54. “Importú, aficadís, insistent a demanar, queixar-se, intervenir en coses que no l'atanyen” (DCVB X:945). Ens inclinem per aquest sentit figurat, i no pel propi d'“abundant de xinxes”, perquè és una personificació del periòdic *El Teulaí*, un dels noms adoptats per *El Mole* en la 2ª època.

55. Un que no té sang, o té sang de peix, o sang d'aigua, o d'orxata, o de nap, és una persona excessivament flegmàtica, que no s'indigna de res (DCVB IX:725), i fins i tot pot arribar a ser covard (Escrig-Llombart, 1887:1084).

5.9. Destorbadors

Matraca, Rosendo (F.Palanca, 1867:15)⁵⁶.

5.10. Susceptibles, picallosos.

Perrengue, Saro⁵⁷ (J.Ribelles, 1978:231); Ramallola, Policarpo (*Don.* 117), Ramal·loles (*Mole*, 2^a, I:346). Una *ramallola* o *ramal·lolesia* és una “quisquilla, reparo o dificultat de poc moment” (Escrig-Llombart, 1887:1030), i el *ramal·loler* és el “quisquilloso, fàcil de agraviarse u ofenderse con pequeña causa o pretexto” (id.)⁵⁸.

5.11. Alegres i divertits.

Salero, “foll o loco que replegaba llimosna per a l’Hospital per lo Mercat (...). Contaba encara més gràcies que les de Sancho Panza quant corregué a les cabretes” (*Auca*, 268).

5.12. Dolents o de mal geni.

Barrabàs, de nom D.N.López, bandoler (*Auca*, 236); Busca-ruidos, Tofolet (*Auca*, 239); Camàndules. “Miserable esbirro de tot un brigadier y corregidor de València. Ell era delator, alguacil, ‘gos de pressa’, com ell mateix se dia, y lo més indesent tiramànegues y alcabot del corregidor, y una mala comedianta, que ni llegir sabia” (*Auca*, 240); Cosquerelles, Cristòfol. Persona irritable, de mal geni⁵⁹, també anomenada *cosquerellosa*: “si yo ya sóc *Cosquerelles*, y el Cristo del sel me dóna una doneta que tinga... las *cosquerellas*... prou foscas; y a tres o quatre pillos, d’estos que roden la bola, buscan-li les *cosquerelles* de la qu.és *cosquerellosa*⁶⁰, tenint ella *cosquerelles* (...), ¡va a moure’s una liorna!” (F.Palanca, 1867:14), el tio Cosquerelles (J.García Parreño, 1845); Fiera, la. De nom Sento, bandoler (*Auca*, 253); Malaespinna, don Simó, és “covart com una gallina y roïn com ell mateix” (J.Sanmartín, 1895:241); Malim-malam, “més mal que æ” (J.Martínez, 1865:12); Raspsós de Rusafa, el (J.Ribelles, 1978:109); Tirana, la (*Ens.* 63).

5.13. Hipòcrites i mentiders.

Camàndula, don Dimas (*Don.* 74), autor d’un “Arte de robar”; Mentireta, el agüello (*Don.* 10, 25) “sélebre literato de Rusafa”, Pere Mentireta, nét de l’anterior (*Don.* 129); Mentirola, diu “que té moltes cases, moltes terres, d’onces d’or plenes dos gerres, y un calaix de billets ple” (J.Sanmartín, 1895:260).

5.14. Dubitatius, ignorants.

Ductós, Maso el, “vehí de la Creu de Mislata”. Fa una consulta al doctor Salusió (Solusió) (J.Ribelles, 1978:6, 236).

56. *Matraca* ‘molèstia insistent’ i ‘home molest, que dóna matraca’ (DCVB VII:307).

57. Del castellà *perrengue* “el que con facilidad y vehemencia se enoja” (DCELC III:752).

58. En plural, *ramal·loles* s’aplica també a les “personas que no hazen las cosas por los terminos regulares” (C.Ros, 1764:199), d’on el recull M.Sanelo (J.Gulsoy, 1964:347-348).

59. En valencià, *tindre males cosquerelles* ‘tenir mal geni’ (DCVB III:635; Escrig-Llombart, 1887:475).

60. Mot no registrat al DCVB ni al DECLC.